

Τα αρχαία ελληνικά χειρόγραφα του Αγίου Όρους!

/ Γενικά Θέματα

DSC_2261 **Ντοκουμέντο: Τα κρυμμένα αρχαιοελληνικά χειρόγραφα του Αγίου Όρους, που εδώ και αιώνες συντηρούν οι μοναχοί διαφυλάσσοντας την πολιτιστική μας κληρονομιά!**

Οριστική κατάρρευση των συκοφαντιών που εκπορεύονται από ξενοκίνητα κέντρα, με τον μανδύα της “αθείας” και του “δωδεκαθισμού”!

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Αξίζει να διαβάσετε το παρακάτω απολύτως εμπειριστατωμένο άρθρο και να δείτε τα φωτογραφικά ντοκουμέντα. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός πως ακόμα και περιοδικά των “δωδεκαθιστών”, όπως το “Ιχώρ”, παραδέχονται την διάσωση των αρχαίων ελληνικών κειμένων από τους μοναχούς, δημοσιεύοντας μάλιστα τις ανάλογες φωτογραφίες από δικό τους ρεπορτάζ στα Αγιορείτικα Μοναστήρια! **Τα κρυμμένα αρχαία Ελληνικά χειρόγραφα του Αγίου Όρους. Ένας αρχαιοελληνικός θησαυρός κρυμμένος στις μοναστηριακές βιβλιοθήκες του Άθω.**

Ακόμη και στα σκοτεινά χρόνια του Μεσαίωνα, σε μία εποχή που κυριαρχούσε η αγραμματοσύνη, αγιορείτες μοναχοί έδιναν έμφαση στον γραπτό λόγο, θεωρώντας ότι συμβάλλει στην πνευματική αναβάθμιση των ανθρώπων. Γι’ αυτό και έγραφαν, αντέγραφαν και διαφύλατταν χιλιάδες χειρόγραφα, όχι μόνο θεολογικού ή λειτουργικού χαρακτήρα αλλά και «κοσμικών γνώσεων», οι όποιες κληροδοτήθηκαν από τους αρχαίους Έλληνες σοφούς. Τα χειρόγραφα αυτά, πέρα από το περιεχόμενο τους, ήταν και διακοσμημένα με καλλιγραφίες, πράγμα που τα καθιστούσε αληθινά μνημεία τέχνης. Παρά τις καταστροφές και τις αφαιμάξεις που υπέστησαν, οι βιβλιοθήκες των μοναστηριών του Άθω κρύβουν έναν πραγματικό θησαυρό αρχαιοελληνικών γνώσεων. Σήμερα, στις μοναστηριακές βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους φυλάσσονται περίπου 20.000 πολύτιμα χειρόγραφα, που περιμένουν υπομονετικά τους ειδικούς για να τα μελετήσουν...

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΟΙ-ΜΟΝΑΧΟΙ ΤΟΥ ΑΘΩ
3af7e2a08b5e1022e4984413578d1988_L

Η χερσόνησος του Άθω, ιερό κέντρο από την αρχαιότητα, άρχισε να αναδύεται ως μοναστικό κέντρο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας προς τα τέλη του 10ου μ.Χ. αιώνα, όταν κατέφθασε εκεί κρυφά ο μοναχός Αθανάσιος, ο οποίος ίδρυσε στο νοτιοανατολικό άκρο της χερσονήσου τη μονή Μεγίστης Λαύρας (963 μ.Χ.). Ο Αθανάσιος, ο ιδρυτής του αγιορείτικου κοινοβιακού μοναχισμού, ήταν προσωπικός φίλος του Ιωάννη Τσιμισκή καθώς και διακεκριμένος καλλιγράφος και ταχυγράφος. Επέλεξε τη χερσόνησο του Άθω ως τόπο μοναστικής ζωής εξ αιτίας της απaráμιλλης φυσικής ομορφιάς της, της φυσικής προστασίας της από τις εχθρικές επιδρομές, του γεγονότος ότι ήταν ουσιαστικά ακατοίκητη από ανθρώπους καθώς και εξ αιτίας της γεωγραφικής της εγγύτητας με τη συμβασιλεύουσα πόλη της αυτοκρατορίας, τη Θεσσαλονίκη.

Δεξιά: Ο Ιερομόναχος Νικόδημος, βιβλιοθηκάριος της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας του Άγιου Όρους, ανοίγει με τρία μεγάλα κλειδιά τη βαρεία ατσάλινη πόρτα τον τμήματος χειρογράφων, στο οποίο φυλάσσονται

[athos2](#)

περισσότερα από 3.000 χειρόγραφα. Image not found or type unknown

Ο Αθανάσιος ο Αθωνίτης ήταν ένας άνθρωπος ασκητικός, που όμως αγαπούσε υπερβολικά τα βιβλία. Όταν από την Κωνσταντινούπολη κατέφθασε στον Άθω, έφερε μαζί του και τα βιβλία του. Αυτή η αγάπη του για τα βιβλία τον οδήγησε να ιδρύσει στην νεοσύστατη ακόμη Μεγίστη Λαύρα ένα εργαστήριο αντιγραφής χειρογράφων (Scriptorium) και μια οργανωμένη βιβλιοθήκη. Όρισε μάλιστα υπεύθυνο για το εργαστήριο τον πρωτοκαλλιγράφο Ιωάννη και βιβλιοφύλακα τον μοναχό Μιχαήλ.

Το παράδειγμα του μιμήθηκαν και οι κτήτορες των άλλων μοναστηριών (Βατοπαιδίου, 985 και Ιβήρων, 980 μ.Χ.), που φρόντισαν προσωπικά για την παραγωγή, την αντιγραφή και τη διαφύλαξη βιβλίων με περιεχόμενο όχι μόνον θεολογικό και λειτουργικό αλλά και «κοσμικών γνώσεων», δηλαδή φιλοσοφικό, ιατρικό, νομικό, μουσικό κι εκπαιδευτικό.

Πολλοί μοναχοί έμειναν γνωστοί και ως γραφείς χειρογράφων κωδίκων με πλούσια δράση και παραγωγή (Αθανάσιος ο Αθωνίτης, Ιωάννης Λαυριώτης, Ευθύμιος ο Ίβηρ, Διονύσιος Στουδίτης, Νείλος ο Μυροβλήτης, Ιωάννης ο Κουκουζέλης κ.ά.). Συνολικά μνημονεύονται πάνω από 40 επώνυμοι Βυζαντινοί καλλιγράφοι μοναχοί, που αντέγραψαν χειρόγραφα στις αγιορείτικες μονές.

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΚΑΙ SCRIPTORIUM

Το σίγουρο είναι πως οι μοναχοί του Αγίου Όρους δεν περιφρονούσαν τα βιβλία. Μόλις ιδρυόταν ένα μοναστήρι, μία από τις πρώτες ενέργειες των κτητόρων του ήταν η δημιουργία μιας βιβλιοθήκης, που αποσκοπούσε στην κάλυψη των πνευματικών αναγκών των μοναχών και πρωτίστως στην κάλυψη των λειτουργικών αναγκών της μοναστικής αδελφότητας. Ο ηγούμενος όριζε πάντα έναν βιβλιοθηκάριο, υπεύθυνο για τη διαφύλαξη και συντήρηση των χειρογράφων. μια βιβλιοθήκη άρχιζε πάντα την πορεία της μ' έναν πυρήνα βιβλίων, που αφιέρωνε σε αυτήν ο ιδρυτής της. Ως χώρος για τη διαφύλαξη των πολύτιμων χειρογράφων επιλεγόταν κατά παράδοση το υπερώο, πάνω από τον εξωνάρθηκα του καθολικού (π.χ. στη Μονή Εσφιγμένου). Σε άλλες ωστόσο περιπτώσεις, όταν ο χώρος του υπερώου δεν επαρκούσε, χρησιμοποιούνταν και ορισμένα απομονωμένα και πυρασφαλή κτίσματα, όπως στην περίπτωση της Μεγίστης Λαύρας.

Προτού ωστόσο τα χειρόγραφα τοποθετηθούν στη βιβλιοθήκη, σημειώνονταν συνήθως πάνω τους η χαρακτηριστική κτητορική επιγραφή, που καταριόταν τον επίδοξο καταστροφέα τους: «Αὐτὴ ἡ βίβλος ὑπάρχει τῆς θείας καὶ ἱερᾶς μονῆς... καὶ ὅποιος τὴν ἀφαιρέσῃ νὰ ἔχει τὰς ἀρὰς τῶν τριακοσίων δέκα ὀκτώ...». Για προστατευτικούς πάλι λόγους γράφτηκαν ανά τους αιώνες πάνω στα ίδια βιβλία, απαγορευτικές φράσεις όπως: «Μηδεὶς τεμνέτω τὰ φύλλα..» ή «Μηδεὶς ἀποξενώσῃ τὴν Βίβλον ταύτην...».

Μια βιβλιοθήκη φιλοδοξούσε πάντα να περιλάβει όσο το δυνατόν περισσότερες γνώσεις, όχι μόνον θεολογικού αλλά και κοσμικού περιεχομένου. Βασικές πηγές εμπλουτισμού μιας μοναστηριακής βιβλιοθήκης υπήρξαν η παραγωγή χειρογράφων στο ίδιο το μοναστήρι, ή αγορά και ή παραγγελία βιβλίων για την κάλυψη μιας συγκεκριμένης ανάγκης ή έλλειψης και βεβαίως οι μεγάλες και εντυπωσιακές δωρεές αυτοκρατόρων, ηγεμόνων, πατριαρχών, αρχιερέων, μοναχών αλλά και ιδιωτών, που χάριζαν τις προσωπικές τους συλλογές (τον 16ο αιώνα ο καθηγητής της πατριαρχικής σχολής Θεοφάνης Ε. Νοταράς χάρισε όλα του τα βιβλία στην Ι.Μ. Ιβήρων). Κατά κανόνα κάθε μοναστήρι κληρονομούσε και την προσωπική βιβλιοθήκη των μοναχών του. Ωστόσο αρκετά χειρόγραφα προέρχονταν από παραγγελίες. Χαρακτηριστικό είναι το ακόλουθο σημείωμα για ένα χειρόγραφο, που παραγγέλθηκε με έξοδα μιας μονής: «Τὸ παρὸν Ὡρολόγιον ἐγράφη παρὰ τοῦ οἰκτροῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ Κυρίλλου τοῦ Ναυπακτίου διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τῆς σεβασμίας μονῆς...».

[athos3](#)

Image not found or type unknown

Αριστερά: Άποψη του εσωτερικού της βιβλιοθήκης χειρογράφων της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Ο β

πάνω από μια βιτρίνα

**ιερομόναχος Νικόδημος, στέκει
αι τα καλύτερα «κομμάτια» της**

συλλογής χειρογράφων.

Δεξιά: Ο βιβλιοθηκάριος της Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας ξεφυλλίζει ένα σπάνιο μεσαιωνικό χειρόγραφο, που είναι ακουμπισμένο πάνω σε γυάλινη βιτρίνα, όπου εκτίθενται ορισμένα πολύτιμα χειρόγραφα. Στην γωνία της βιτρίνας διακρίνεται ανοιγμένη η «Βοτανική» του Διοσκουρίδου, που είναι γεμάτη μικρογραφίες.

Στις περισσότερες μονές του Αγίου Όρους υπήρχαν λοιπόν συγκροτημένες συλλογές χειρογράφων και λειτουργούσαν βιβλιογραφικά εργαστήρια, όπου οι μοναχοί-γραφείς αντέγραφαν τα πρωτότυπα όχι αυθαίρετα αλλά βάσει αυστηρών κανόνων, που τους ακολουθούσαν πιστά. Τα ελληνικά χειρόγραφα γράφονταν μέχρι τον 9ο αιώνα σε μεγαλογράμματη γραφή, δηλαδή με κεφαλαία. Από τον 9ο αιώνα όμως και μετά επικρατεί σταδιακά η μικρογράμματη γραφή και όλα τα χειρόγραφα των προηγούμενων εποχών «μεταχαρακτηρίζονται» κατά τη διάρκεια της αντιγραφής τους.

Από την ίδρυση των πρώτων *Scriptorium* στις μονές υπήρχε μία σχετικά αξιόλογη παραγωγή χειρογράφων, ενώ η ακμή της βιβλιογραφικής δραστηριότητας εντοπίζεται τον 14ο και τον 15ο αιώνα. Η παραγωγή χειρογράφων συνεχίστηκε και μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας (άλλωστε το πρώτο τυπογραφείο στον ελλαδικό χώρο λειτούργησε το 1759 στη Μεγίστη Λαύρα), φθάνοντας στο σημείο να μιλάμε τον 17ο αιώνα για πραγματική άνθηση, με την εμφάνιση μιας ιδιότυπης μορφής γραφής, της «Ξηροποταμίνης γραφής», που είναι γνωστή και ως «αγιορείτικη».

Η ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

Τα χειρόγραφα που βρίσκονται σήμερα στις μοναστηριακές βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους υπολογίζονται επίσημα στις 15.000 ή, σύμφωνα με άλλους υπολογισμούς, ξεπερνούν τις 20.000. Αυτά μπορούν να ταξινομηθούν με κριτήρια μορφολογικά, γλωσσολογικά άλλα κυρίως με βάση το περιεχόμενό τους. Με βάση τη μορφή τους τα χειρόγραφα διακρίνονται σε ειλητάρια ή κοντάκια (ονομάζονται έτσι επειδή τυλίγονται γύρω από κοντό ξύλο) και σε κώδικες (βιβλία) διαφόρων σχημάτων. Πρέπει να σημειωθεί πως από τον 2ο και 3ο μ.Χ. αιώνα τα βιβλία με δεμένες σελίδες (κώδιξ, λατινικά codex) άρχισαν να αντικαθιστούν τον παραδοσιακό κύλινδρο από πάπυρο. Ήταν μία ανθεκτική και εύκολη στη χρήση γραφική ύλη, τόσο για το κείμενο όσο και για την εικονογράφηση τους. Σύντομα οι κώδικες έγιναν η κυρίαρχη μορφή των χειρογράφων. Οι περισσότεροι κώδικες έχουν καλλιτεχνικές βιβλιοδεσίες και διακοσμημένα καλύμματα με βαρύτιμα επιθήματα, σκαλιστά μέταλλα και ημιπολύτιμους λίθους. Όσον αφορά στο βιβλιακό υλικό με το οποίο είναι κατασκευασμένα, διακρίνονται σε περγαμηνά (από δέρμα ζώου), χαρτώα και βομβύκινα (από βαμβάκι).

Από γλωσσική άποψη χωρίζονται σε ελληνικά (90% επί του συνόλου) και ξενόγλωσσα. Τα ξενόγλωσσα, που αποτελούν περίπου το ένα δέκατο, περιλαμβάνουν σλαβικά, λατινικά, ρουμάνικα και γεωργιανά χειρόγραφα και χρησιμοποιούνται από τους ξενόγλωσσους ορθόδοξους μοναχούς που παροικούν στο Άγιον Όρος κατά την τελευταία χιλιετία. Τα περισσότερα από αυτά δεν είναι παρά μεταφράσεις από τα ελληνικά θεολογικών και λειτουργικών κειμένων.

Τέλος, όσον αφορά στην αρχαιότητα τους, το αρχαιότερο χειρόγραφο του Αγίου Όρους είναι ένα περγαμηνό σπάραγμα λατινικής γραφής του 4ου μ.Χ. αιώνα και οκτώ φύλλα του Ευθαλιανού Κώδικα (6ος μ.Χ. αιώνας).

ΤΑ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Σχετικά με το περιεχόμενό τους τα αγιορείτικα χειρόγραφα διακρίνονται σε αυτά που διασώζουν κείμενα αρχαίων κλασικών συγγραφέων ή γενικότερα κοσμικών γνώσεων, π.χ. αστρολογίας, βοτανικής, γεωγραφίας, ιατρικά, νομικά και σε εκείνα που διαλαμβάνουν κείμενα χριστιανικού και λειτουργικού περιεχομένου.

Το πολυτιμότερο απόκτημα της βιβλιοθήκης χειρογράφων της Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας είναι η περίφημη «Βοτανική» του Διοσκουρίδου Φωκά στη βιβλιοθήκη της Μονής, που μόλις είχε κτισθεί. Το βιβλίο αυτό αποτελεί όνειρο κάθε φαρμακοποιού, βοτανολόγου και δηλητηριογνώστη. Το χειρόγραφο είναι εικονογραφημένο με ανεξίτηλες μικρογραφίες, που μοιάζουν σαν να έγιναν πριν από μερικές εβδομάδες.

Δυστυχώς δεν διαθέτουμε έγκυρα στοιχεία για τον ακριβή αριθμό των αρχαιοελληνικών χειρογράφων που βρίσκονται σήμερα στις μοναστηριακές βιβλιοθήκες του Άθω. Υπολογίζεται ότι πρέπει να σώζονται γύρω στα 600 έργα κλασικών συγγραφέων. Ο αριθμός αυτός δεν πρέπει να θεωρείται μικρός, καθώς σ' αυτά ακριβώς τα χειρόγραφα εστιάζονταν πάντα οι Ευρωπαίοι «προσκυνητές», που έκλεβαν ή αγόραζαν τους κώδικες για να εμπλουτίσουν τις Δυτικές βιβλιοθήκες. Ωστόσο παρά τις σημαντικές κλοπές και αφαιμάξεις, στις βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους συνεχίζουν ως σήμερα να υπάρχουν πολλοί και αξιόλογοι αρχαιοελληνικοί κώδικες.

Πιο παλιός και πιο σημαντικός απ' όλους είναι η περίφημη «Βοτανική» του Διοσκουρίδου (Ω75), ένας κώδικας ηλικίας 1.000 ετών, προσωπικό δώρο του Νικηφόρου Φωκά στον Αθανάσιο τον Αθωνίτη. Το βιβλίο, που φυλάσσεται στη βιβλιοθήκη της Μεγίστης Λαύρας (ο υπογράφων είχε τη μοναδική και συγκινητική ευκαιρία να το ξεφυλλίσει προσωπικά...), θεωρείται ιδανικό για την παρασκευή φαρμάκων από βότανα. Η «Βοτανική» του Διοσκουρίδη περιέχει αρκετές πληροφορίες ιατρικής και φαρμακολογίας και πολυάριθμες μικρογραφίες, κυρίως ολοσέλιδες εικονογραφήσεις φυτών με αλφαβητική σειρά καθώς και εικόνες φιδιών, εντόμων, ζώων και πτηνών.

Άλλοι σημαντικοί αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς, χειρόγραφα των οποίων διασώζονται ακόμη στο Άγιο Όρος, είναι ο Επίκτητος, ο Ερμογένης και ο Ευκλείδης στη μονή Εσφιγμένου, ο Ευριπίδης, ο Αισχύλος, ο Θεόκριτος, ο Σοφοκλής και ο Πίνδαρος στην Ιβήρων. Από αυτά που ξεχωρίζουν είναι και το φημισμένο χειρόγραφο των γεωγράφων Πτολεμαίου και Στράβωνα (αριθμός 655, του 13ου αιώνα), που βρίσκεται στη Βατοπαιδίου.

[athos6](#)

Image not found or type unknown

Τα ράφια της βιβλιοθήκης χειρογράφων της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας λυγίζουν κάτω από το βάρος της αρχαίας γνώσης. Μέσα σε ειδικές θήκες, στις ράχες των οποίων αναφέρεται ο αριθμός καταλογογράφησης, ο αιώνας και ο συγγραφέας, βρίσκονται και αρκετά αρχαιοελληνικά χειρόγραφα, που περιμένουν υπομονετικά τους ερευνητές για να τα μελετήσουν. Στο ράφι διακρίνουμε τέσσερα ράφια του Γαληνού (Ω 69, Ω 70, Ω 71, Ω 72), δύο Ιπποκράτους Αφροδισιεύου (Ω 69) και

τρία του Αέτιου Αμηδινού (Ω 63, Ω 64 και Ω 65)

Εκτός από τη «Βοτανική» του Διοσκουρίδη στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας σώζονται δύο χειρόγραφα του Θουκυδίδη και οι «Βίοι Παράλληλοι» του Πλούταρχου. Επίσης στην τελευταία σώζονται το μοναδικό νομικό χειρόγραφο με τις Νεαρές των Κομνηνών (13ος αι. Θ65), ένα σπάνιο ιατρικό χειρόγραφο του Αέτιου Αμηδινού, προσωπικού ιατρού του Ιουστινιανού, καθώς και χειρόγραφα του Γαληνού. Όπως προαναφέραμε, ο αριθμός των χειρογράφων των κλασσικών συγγραφέων θα πρέπει να θεωρείται μεγάλος, αν λάβουμε υπ' όψιν μας πώς αυτά ακριβώς τα έργα ήταν ο κύριος στόχος των Ευρωπαίων «προσκυνητών» κατά τις αφαιμάξεις των μοναστηριακών βιβλιοθηκών.

Η ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Σήμερα, όπως ήδη προαναφέραμε, στις μοναστηριακές βιβλιοθήκες του Άγιου Όρους σώζονται 16.000-20.000 χειρόγραφα! Αυτή η ποσότητα θεωρείται ότι αποτελεί το 50% των ελληνόγλωσσων χειρογράφων που υπάρχουν σήμερα σε ολόκληρο τον κόσμο. Από αυτά πάνω από τα μισά βρίσκονται στις βιβλιοθήκες τριών μόνον μοναστηριών (Μεγίστη Λαύρα, Ιβήρων και Βατοπαιδίου). Ειδικότερα η βιβλιοθήκη της Μεγίστης Λαύρας διαθέτει τη μεγαλύτερη συλλογή χειρογράφων (2.242) στο Άγιο Όρος και την 3η παγκοσμίως, ^{sina} ύστερα από εκείνη της Αγίας Αικατερίνης του Σινά (4.500 χειρόγραφα, εκ των οποίων το 75% είναι ελληνόγλωσσα) και του

Βατικανού (3.500).*Image not found or type unknown*

Αριστερά: Η βιβλιοθήκη της Μονής Σινά είναι η τρίτη μεγαλύτερη στον κόσμο και περιέχει περίπου 4.500 χειρόγραφους κώδικες, εκ των οποίων οι τρεις χιλιάδες είναι ελληνικοί (Πηγή: Τα αρχεία της χαμένης Γνώσης, Παναγιώτης Α. Τουλάτος, εικ. 84)

Στις 20 μονές του Άθω σώζεται το μοναδικό διαχρονικό σύνολο ελληνικών χειρογράφων όχι μόνον στον χώρο της ελληνικής επικράτειας αλλά και σ' ολόκληρο τον κόσμο. Τα ελληνικά χειρόγραφα του Αγίου Όρους συγκροτούν τη μεγαλύτερη συλλογή ελληνικών χειρογράφων στον κόσμο, αφού ο αριθμός τους ξεπερνά κατά πολύ το σύνολο των δύο μεγαλύτερων συλλογών της Ευρώπης, του Βατικανού και της Εθνικής Βιβλιοθήκης του Παρισιού, που και οι δύο μαζί δεν υπερβαίνουν τις 10.000.

ΔΙΑΣΩΣΗ ΣΕ ΜΙΚΡΟΦΙΛΜ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

Η μελέτη της ιστορίας των αγιορείτικων χειρογράφων δεν είναι εύκολη υπόθεση, εφ' όσον ποτέ δεν υπήρξαν μεσαιωνικοί κατάλογοι βιβλιοθηκών, όπως στις περιπτώσεις των μεσαιωνικών μοναστηριών της Δύσης. Οι προσπάθειες για την καταγραφή και συστηματική μελέτη των χειρογράφων του Άθω ξεκίνησαν μόλις στα τέλη του 19ου αϊ. και συνεχίζονται. Πρώτος ο Σπυρίδων Λάμπρου εξέδωσε έναν δίτομο κατάλογο κωδίκων των μονών του Όρους (πλην Βατοπαιδίου και Μεγίστης Λαύρας), που περιελάμβανε 6.619 χειρόγραφα. Στη συνέχεια, το 1925, ο καθηγητής Σωφρόνιος Ευστρατιάδης εξέδωσε στο Παρίσι έναν κατάλογο με τους κώδικες των μονών Βατοπαιδίου καὶ Μεγίστης Λαύρας. Πλήρης πάντως κατάλογος δεν υπάρχει ακόμη. Ωστόσο το Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών (ΠΙΠΜ) της Ι.Μ. Βλατάδων (Θεσσαλονίκη) έχει αναλάβει τη κατάρτιση ενός λεπτομερούς καταλόγου, όπως επίσης και τη μικροφωτογράφιση όλων των χειρογράφων. Έτσι το περιεχόμενο των χειρογράφων όχι μόνον θα διασωθεί, αλλά θα είναι εύκολη και η μελέτη τους από τους ειδικούς, που δεν χρειάζονται πλέον να επισκεφθούν τις μοναστηριακές βιβλιοθήκες για να τα μελετήσουν. Το ΠΙΠΜ, που υπάγεται στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, είναι ένα Ιδιωτικό ίδρυμα, που συντηρείται με επιχορηγήσεις και δωρεές. Ανάμεσα στα άλλα διαθέτει ένα αρχείο μικροταινιών, ένα αρχείο διαφανειών (Slides) καθώς και ειδικές φωτοαναγνωριστικές συσκευές.

Η συντήρηση των αρχαίων χειρογράφων βασίζεται σ' ένα πρόγραμμα που περιλαμβάνει την τοποθέτηση τους σε ειδικές θήκες για καλύτερη φύλαξη και μεταφορά, την αποκατάσταση των διαλυμένων εξώφυλλων και εσώφυλλων και την τοποθέτηση φαρμάκων ενάντια στα φθοροποιά μικρόβια. Τέλος, σε συνεργασία και με ξένα πανεπιστήμια, εφαρμόζεται ένα πρόγραμμα συντήρησης και απολύμανσης των χειρογράφων από καταστροφικά μικρόβια.

Η προσφορά των χειρογράφων του Άγιου Όρους στην πολιτιστική εξέλιξη της Ευρώπης είναι ανεκτίμητη. Όπως άλλωστε λέει χαρακτηριστικά και ο βιβλιοθηκάριος της μονής Μεγίστης Λαύρας, Ιερομόναχος Νικόδημος: «Κανείς δεν μπορεί να πει με σιγουριά, που ακριβώς θα βρισκόταν σήμερα ή ανθρωπότητα χωρίς τις αρχαίες γνώσεις, που διεσώθησαν με τα χειρόγραφα των Βυζαντινών μοναστηριών και Ιδιαίτερα του Άγιου Όρους. Κατά πάσα πιθανότητα η Αναγέννηση της Δύσης θ' αργούσε μερικούς αιώνες...».

Σημείωση: Όλες οι φωτογραφίες του άρθρου προέρχονται από το αρχείο του Γιώργου Στάμκου.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

- 1. Ομιλία του Ιερομόναχου Νικόδημου Λαυριώτη για τα χειρόγραφα του Αγίου Όρους (Αθήνα, Οκτώβριος 1994).**
 - 2. Ιερομόναχος Νικόδημος Λαυριώτης, «Τα Χειρόγραφα του Αγίου Όρους», περιοδικό ANTI, 1991.**
 - 3. Ευθύμιος Λίτσας, «Βιβλιοθήκες και Χειρόγραφα στο Άγιο Όρος», εφημ. Θεσσαλονίκη, 13.02.1993.**
 - 4. Κρίτων Χρυσοχοΐδης, «Άθως: Αρχαία και Βιβλιοθήκες», Καθημερινή, 05.07.1993.**
 - 5. Γιώργος Στάμκος, «Ανοίγοντας μία Κιβωτό Γνώσεων», Τρίτο Μάτι τευχ. 39, Σεπτέμβριος 1994.**
 - 6. Γιώργος Στάμκος, «Τα Χειρόγραφα του Αγίου Όρους: Μία Χιλιετής Κληρονομιά και ο Αγώνας για τη Διάσωση της», Επιστήμη & Τεχνολογία, τευχ. 16, Ιούλιος - Αύγουστος 1996.**
 - 7. Γιώργος Στάμκος, «Μυστική Ελλάδα», κεφ. Οι Βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους, Αρχέτυπο 1999.**
 - 8. Περιοδικό Ιχώρ, τεύχος 44, άρθρο «Τα κρυμμένα αρχαία Ελληνικά χειρόγραφα του Αγίου Όρους, ένας αρχαιοελληνικός θησαυρός κρυμμένος στις μοναστηριακές βιβλιοθήκες του Άθω, Γιώργος Στάμκος», σσ. 50 - 64.**
- Πηγές:** hellas-orthodoxy.blogspot.gr - zoiforos.gr